

Regeringens proposition

1983/84: 99

om fri prissättning beträffande courtage;

beslutad den 12 januari 1984.

Regeringen föreslår riksdagen att anta det förslag som har upptagits i bifogade utdrag av regeringsprotokoll.

På regeringens vägnar

OLOF PALME

KJELL-OLOF FELDT

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås att fri prissättning införs beträffande courtage, dvs. den provision som en fondkommissionär upphär med anledning av uppdrag avseende handel med värdepapper för annans räkning. Den fria prissättningen föreslås träda i kraft den 1 juli 1984.

Förslag till

Lag om ändring i fondkommissionslagen (1979: 748)

Härigenom föreskrivs att 42 § fondkommissionslagen (1979: 748) skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om den provision (courtage) som fondkommissionär *uppbär* med anledning av kommissionsuppdrag.

Föreslagen lydelse

42 §

Om det behövs med hänsyn till allmänhetens intresse får regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer meddela föreskrifter om den provision (courtage) som en fondkommissionär får uppbära med anledning av ett kommissionsuppdrag som avser en värdepappersaffär till ett belopp av högst 10 000 kronor.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1984.

FINANSDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1984-01-12

Närvarande: statsministern Palme, ordförande, och statsråden I. Carlsson, Lundkvist, Feldt, Sigurdson, Gustafsson, Leijon, Hjelm-Wallén, Petersson, Andersson, Boström, Bodström, Göransson, Gradin, Dahl, R. Carlsson, Holmberg, Hellström, Thunborg, Wickbom

Föredragande: statsrådet Feldt

Proposition om fri prissättning beträffande courtage

1 Inledning

Enligt 42 § fondkommissionslagen (1979:748) får regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer meddela föreskrifter om den provision (courtage) som fondkommissionär uppbär med anledning av uppdrag avseende handel med värdepapper för annans räkning. Med stöd av förordningen (1979:997) med bemyndigande för bankinspektionen att meddela föreskrifter om fondkommissionärers provision meddelar inspektionen föreskrifter om courtagesatsernas storlek beträffande olika slag av värdepapper. I samband med att regeringen den 28 april 1983 efter besvär fastställde ett beslut av bankinspektionen om ändring av courtagesatserna från och med den 1 maj 1983 lämnade regeringen inspektionen i uppdrag att undersöka, om en fri prissättning helt eller delvis kunde införas beträffande courtagesatserna.

Bankinspektionen har efter utfört uppdrag redovisat resultatet i en skrivelse till regeringen den 27 oktober 1983. Inspektionen föreslår att fri prissättning införs beträffande courtage. Regeringen eller den myndighet regeringen bestämmer bör dock enligt förslaget ges möjlighet att, om det behövs med hänsyn till allmänhetens intresse, meddela föreskrifter om courtage vid små värdepappersaffärer. Förslaget, som har upprättats efter samråd med representanter för fondkommissionärerna, börsstyrelsen och näringsfrihetsombudsmannen (NO) samt andra berörda intressenter och intresseorganisationer, bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga I*.

2 Allmänna utgångspunkter

Redan vid fondkommissionslagens tillkomst diskuterades frågan om fri prissättning beträffande courtage. Att ändå ett system med fastställda courtagesatser behölls berodde bl. a. på att det ansågs angeläget att antalet fondkommissionärer inte nämnvärt reducerades. En fri konkurrens bedömdes kunna medföra risk för att en del fondkommissionsbolag slogs ut från marknaden, eftersom courtageintäkterna endast är av marginell betydelse för de banker som är fondkommissionärer (jfr prop. 1978/79: 9 s. 149). Vad gällde minimicourtaget, dvs. det courtage som får tas ut vid beloppsmässigt små värdepappersaffärer, framhölls å ena sidan att det inte är rimligt att fondkommissionärerna inte ges full kostnadstäckning för sitt arbete med små värdepappersaffärer och å andra sidan att minimicourtaget av hänsyn till den aktieköpande allmänheten inte borde höjas. I princip borde dock minimicourtaget i vart fall på sikt anpassas så att det ger kostnadstäckning (prop. s. 150).

Efter den nya fondkommissionslagens ikraftträdande den 1 januari 1980 har courtagesatserna ändrats vid två tillfällen. Från och med den 1 oktober 1980 höjdes courtaget för aktier noterade på Stockholms fondbörs s. k. A:I-lista från 4,5 till 5 promille av köpesumman. Vidare höjdes minimicourtaget från 30 till 35 kr. Från och med den 1 maj 1983 infördes delvis nya grunder för beräkning av courtage. Courtaget för aktier m. m. upptagna på A:I-listan sänktes från 5 till 4,5 promille av köpesumman upp till 500 000 kr., till 3 promille av köpesumman från 500 000 kr. upp till 3 milj. kr. och till 1 promille av köpesumman till den del den uppgår till eller överstiger 3 milj. kr. Vidare sänktes courtaget för aktier som är upptagna på A:II-listan och för aktier och vissa andra värdepapper som ej är inregistrerade hos börsen från 7 till 6,5 promille av köpesumman.

Besvär anfördes hos regeringen över bankinspektionens beslut om ändring av courtagesatserna från och med den 1 maj 1983. I yttrande över besvären anförde inspektionen att den ökade aktieomsättningen på Stockholms fondbörs under de senaste åren medfört att de sammanlagda courtageintäkterna för fondkommissionärerna nästan fyrdubblats från år 1980 till år 1982. Kostnaderna för fondkommissionärerna har inte alls ökat i samma takt. Med den dittills rådande konstruktionen av courtagesatserna var de stora affärerna de mest lönsamma för fondkommissionärerna.

I sitt beslut den 28 april 1983 med anledning av besvären uttalade regeringen att courtagesatserna i princip bör bestämmas så att courtaget ger kostnadstäckning och en skälig vinst. Utvecklingen på fondbörsen har gjort att courtageintäkterna blivit väsentligt högre än vad som följer av denna princip. Regeringen godtog den avvägning som bankinspektionen gjort när den från nyss nämnda utgångspunkter fastställde de nya courtagesatserna. Besvären lämnades därför utan bifall.

3 Bankinspektionens framställning

Vid de överläggningar bankinspektionen haft med företrädare för fondkommissionärerna, börsstyrelsen och NO samt andra berörda intressenter och intresseorganisationer motsatte sig inte någon av dessa en övergång på längre sikt till fri courtagesättning. NO har förordat en fri prissättning. Sveriges aktiesparares riksförbund har förordat att ett bestämt högsta courtage vid små aktieaffärer behålls.

Bankinspektionen har mot bakgrund av vad som framkommit vid överläggningarna framhållit följande. Sedan fondkommissionslagens tillkomst har fondkommissionsbolagens konkurrensmöjligheter mot bankerna stärkts avsevärt främst genom att marknaden vuxit starkt. Antalet fondkommissionsbolag har vidare fördubblats. Bolagen har också fått en ökad finansiell styrka. Verksamheten har breddats. För fondkommissionsbolagen som kollektiv finns därför inte ens i ett läge med lägre börskurser och en dämpad aktivitet på börsen någon risk för att en priskonkurrens från bankerna skulle leda till att en nämnvärd del av bolagen skulle bli utslagna. Inspektionen har därför inte tvekat att föreslå en i princip fri priskonkurrens mellan fondkommissionärerna.

I framställningen har bankinspektionen särskilt tagit upp frågan om ett minimicourtage bör gälla, även om prissättningen i övrigt är fri. För en helt fri prissättning talar att små aktieaffärer är föga attraktiva för fondkommissionärerna och att de har ett befogat intresse att få kostnadstäckning även för dessa. En priskonkurrens beträffande dessa affärer verkar inte på samma sätt som verksamheten i övrigt till allmänhetens förmån. Om å andra sidan courtagen vid småaffärer inte får sättas lägre än vad som motsvarar full kostnadstäckning föreligger risk för att småaffärer försvåras eller omöjliggörs. Detta är i längden oförenligt med en sund aktiehandel. Inspektionen har emellertid trots detta inte ansett det nödvändigt att inspektionen även i fortsättningen fastställer minimicourtaget. Liksom beträffande övrigt courtage synes man i första hand böra lita till en fri priskonkurrens. Det torde vara tillräckligt att regeringen eller efter regeringens bemyndigande bankinspektionen får befogenhet att gripa in, om utvecklingen skulle bli sådan att småaffärer omöjliggörs eller starkt försvåras.

Vad gällde övergången till en fri prissättning beträffande courtage påpekades vid överläggningarna från flera håll att en alltför snabb övergång skulle kunna skapa problem för vissa fondkommissionärer och rubbningar i marknaden. Flertalet branschorganisationer uttalade sig därför för att övergången till fri courtagesättning skulle göras successiv genom att först endast courtaget vid större aktieaffärer skulle få sättas fritt.

Med utgångspunkt i önskemålen om en successiv övergång till fri courtagesättning pekade bankinspektionen på två alternativa lösningar för en sådan övergång. Enligt det första alternativet skulle courtaget vid affärer

där köpesumman översteg visst belopp släppas fritt omedelbart. I övrigt skulle den nuvarande regleringen bestå under år 1984. Under hösten 1984 skulle effekterna av ändringen studeras. Enligt det andra alternativet skulle helt fri courtagesättning införas från och med den 1 juli 1984.

Enligt bankinspektionens mening är det förknippat med flera nackdelar att successivt övergå till fri courtagesättning, varvid courtaget först skulle släppas fritt för större affärer för att man skall kunna studera verkningarna av den fria konkurrensen. För det första måste gränsen för fri courtagesättning sättas ganska lågt, t. ex. vid affärer på 100 000 kr. För det andra skulle det dröja ett år innan en helt fri prissättning slår igenom. Branschrepresentanterna har också uttalat sig för det andra alternativet, dvs. att courtaget släpps helt fritt från den 1 juli 1984. Även inspektionen förordar därför detta alternativ.

4 Föredragandens överväganden

Redan vid tillkomsten av 1979 års fondkommissionslag diskuterades utförligt, om prissättningen på courtage skulle vara fri eller inte. Vad som då ansågs tala för en prisreglering av courtaget var risken för att en fri courtagesättning skulle kunna föra med sig att bankerna skulle kunna konkurrera ut de fåtaliga fondkommissionsbolagen från marknaden. För bankerna är nämligen courtageinkomsterna endast av marginell betydelse. Som bankinspektionen framhållit i sin framställning är bilden i dag en annan. Omsättningen på börsen har tiodubblats sedan år 1978, medan courtageintäkterna sjudubblats. Fondkommissionsbolagen har under samma tid ökat sina marknadsandelar från 32 % till 50 %. Deras vinster har varit höga. Antalet fondkommissionsbolag har fördubblats. Fondkommissionsbolagens verksamhet har breddats och deras finansiella styrka ökat. Jag delar därför bankinspektionens uppfattning att det inte nu bör föreligga någon risk för att fri priskonkurrens från bankerna skulle leda till att antalet fondkommissionsbolag nämnvärt skulle reduceras. Om utvecklingen skulle ge anledning till det kan dessutom NQ ingripa med stöd av konkurrenslagen (1982:729). Som tillsynsmyndighet har också bankinspektionen möjlighet att gripa in. En fri prissättning av courtagen kan därför även enligt min mening införas.

Vad gäller minimicourtaget finns, som bankinspektionen framhållit, i och för sig skäl för att behålla någon form av reglering. En fri prissättning får nämligen inte leda till att mindre aktieaffärer försvåras eller omöjliggörs. I likhet med inspektionen anser jag emellertid att tillräckliga garantier mot en sådan utveckling erhålls, om regeringen eller efter regeringens bemyndigande bankinspektionen får befogenhet att ingripa med föreskrifter om courtagets storlek vid värdepappersaffärer av mindre omfattning, om allmänhetens intresse skulle kräva det. Enligt min mening bör 10 000

kr. utgöra den övre gränsen för storleken på en sådan affär för vilken regeringen eller bankinspektionen skall kunna ge föreskrifter. Sådana föreskrifter bör kunna avse antingen ett högsta courtage eller ett bestämt courtage som varken får överskridas eller underskridas. Jag föreslår att 42 § fondkommissionslagen ändras i enlighet med det anförda.

Bankinspektionen har i sin framställning diskuterat två alternativ när det gäller övergången till fri prissättning. I likhet med inspektionen anser jag att alternativet med en successiv övergång är förknippat med flera nackdelar. Dessa är främst att gränsen för fri courtagesättning måste sättas relativt lågt och att det skulle dröja ganska länge innan de nya reglerna helt slår igenom. Jag anser i likhet med inspektionen och branschrepresentanterna att övergången till ett i princip fritt prissättningssystem för courtage bör införas vid en tidpunkt som ger fondkommissionärerna tillräcklig tid att anpassa sig till det nya systemet. Den 1 juli 1984 får anses vara en lämplig tidpunkt. Den föreslagna lagändringen bör således träda i kraft då. Jag utgår därvid från att inspektionens föreskrifter kommer att gälla till nämnda dag.

5 Hemställan

Med hänvisning till vad jag nu har anfört hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen att

anta inom finansdepartementet upprättat förslag till lag om ändring i fondkommissionslagen (1979: 748).

6 Beslut

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom proposition föreslå riksdagen att anta det förslag föredraganden lagt fram.

Bankinspektionens framställning

Utredning om fri prissättning beträffande courtage

Inledning

I samband med att regeringen 1983-04-28 efter besvär fastställde bankinspektionens beslut om de nya courtagesatser, som trädde i kraft den 1 maj 1983, uppdrogs åt bankinspektionen att undersöka om en fri prissättning kan helt eller delvis införas i fråga om courtagesatserna. Regeringen uppdrog vidare åt bankinspektionen att därvid samråda med fondkommissionärerna, styrelsen för Stockholms fondbörs och Näringsfrihetsombudsmannen (NO).

Utredningsarbetet har bedrivits av en arbetsgrupp inom inspektionen i nära kontakt med en samrådsgrupp med representanter för fondkommissionärerna, börsstyrelsen och NO samt andra berörda intressenter eller intresseorganisationer. Som en inledande åtgärd skickade bankinspektionen 1983-06-20 ut en skrivelse med en inbjudan att utse representant(er) till samrådsgruppen och att delge inspektionen intressenternas eller intresseorganisationernas synpunkter på några frågor som angavs i denna skrivelse.

Till samrådsgruppen inbjöd bankinspektionen 2-4 representanter för fondkommissionärerna, samt en representant för envar av börsstyrelsen, NO, Sveriges Aktiesparares Riksförbund, Svenska försäkringsbolags Riksförbund, Sveriges Industriförbund, Värdepappersfonders förening och ev. andra berörda intressenter eller intresseorganisationer.

Inspektionen ville med denna skrivelse inhämta synpunkter från de berörda intressenterna/intresseorganisationerna på vad som eller vilka ändrade förhållanden som kan ge regering och riksdag anledning ompröva beslutet från 1979 att låta inspektionen fastställa courtagesatserna. Inspektionen var också intresserad av att få synpunkter på några olika courtagemodeller, exempelvis 1) helt fri prissättning, 2) fritt courtage under ett fastställt högstpris eller 3) fri prissättning utom minimicourtage som även fortsättningsvis skulle fastställas av bankinspektionen. Inspektionen var också intresserad av att få synpunkter på andra alternativ med de för- och nackdelar som intressenterna ansåg vara förknippade med alternativen.

Av svaren som bankinspektionen fått på sin skrivelse 1983-06-20 till olika intressenter framgår bl. a. följande. NO förordar en fri prissättning och konstaterar i sitt svar att först om några mera påtagliga nackdelar med en fri prissättning kan påvisas bör modeller för någon offentlig prisreglering diskuteras. Sveriges Industriförbund, Svenska Försäkringsbolags Riksförbund, Värdepappersfonders förening samt Aktiefrämjandet har också den uppfattningen att fri konkurrens och fri prissättning bör råda i

fråga om courtage. Svenska Bankföreningen ansåg sig inte kunna lämna några detaljerade kommentarer på de i skrivelsen ställda frågorna med stödjer ändå uppfattningen att en fri konkurrens och en fri prissättning bör eftersträvas. Svenska Sparbanksföreningen anför att föreningen finner det angeläget att frågan utreds förutsättningslöst. Sveriges Aktiesparares Riksförbund förordar ett fritt courtage under ett fastställt högstpris samt att minimicourtage skulle behållas på samma nivå som nu. Sveriges Föreningsbankers Förbund föredrar det nuvarande systemet med fastställda courtagesatser och anför att minimicourtage bör höjas så att det ger full kostnadstäckning. Första Sparbanken anför att utredningsarbetet bör bedrivas med inriktning på att en helt fri prissättning införs. Utredningen bör emellertid särskilt belysa konsekvenserna för småspararna i aktier.

Förarbeten till nuvarande regler m. m.

Frågan om courtaget behandlades av statsmakterna så sent som år 1979 i samband med att den nya fondkommissionslagen (SFS 1979: 748) antogs. Fondbörsutredningen föreslog i betänkandet (SOU 1976: 54) om fondkommissionsrörelse (sid. 143–151, 187–194) att reglerna om fastställda courtagesatser skulle upphävas, men på grund av risken för prissamarbete förordades att bankinspektionen skulle pröva vilka högsta courtagesatser en fondkommissionär skulle ha rätt att tillämpa. Vidare föreslog utredningen att inspektionen skulle bestämma storleken av det s. k. minimicourtage, som får tas ut vid beloppsmässigt små värdepappersaffärer.

Fondbörsutredningens förslag fick ett mycket skiftande mottagande (se prop. 1978/79: 9 sid. 90–93). Bankinspektionen liksom t. ex. NO uttalade sig för en i princip helt fri konkurrens. För ett bibehållande av gällande system med fastställda courtagesatser uttalade sig bl. a. sparbanksföreningen, fondkommissionsfirmorna och Sveriges Aktiesparares Riksförbund. En tredje grupp med bl. a. bankföreningen anslöt sig till en reservation i utredningen mot prisreglering utom i fråga om minimicourtage, vilket borde bestämmas så att det skulle ge full kostnadstäckning.

Som skäl för fri konkurrens anfördes bl. a. att fondkommissionsmarknaden inte skiljer sig på så avgörande sätt från andra marknader med oligopolitisk konkurrens, dvs. fåtalskonkurrens, att en särskild högstprisreglering är befogad. Vidare anfördes att de möjligheter som redan nu finns att ingripa mot skadlig prissamverkan torde vara fullt tillräckliga, eventuellt i kombination med en rätt för bankinspektionen att ingripa med åtgärder, om det skulle behövas. Det ansågs också finnas risk för att de av bankinspektionen fastställda högstpriserna kan komma att uppfattas som sanktionerade av samhället. Det fanns enligt vissa instanser inte heller anledning att tro att det behövs särskilda regler som skall hindra bankerna att ta ut oskäliga priser vid små affärer.

De remissinstanser som förordat att den nuvarande ordningen behölls underströk särskilt att en fri konkurrens medför risk för att företag slås ut

eller läggs ned. Svenska sparbanksföreningen pekade härvid på erfarenheterna från bl. a. Förenta staterna. Fondkommissionsfirmorna framhöll att situationen skulle bli verkligt allvarlig, om firmorna i fråga om de större värdepappersposterna skulle utsättas för en priskonkurrens från bankerna, för vilka kostnaden endast har marginell betydelse. Vidare framhölls att förslaget skulle komma att leda till betydande höjningar av minimicourtagen vilket vore olyckligt mot bakgrund av de nuvarande strävandena att öka spridningen av aktieägandet i landet.

I regeringens proposition (prop. 1978/79: 9 s. 149) anförde departementschefen att fondkommissionsmarknaden inte skiljer sig på något avgörande sätt från andra marknader med fåtalskonkurrens och att det finns möjligheter att ingripa mot skadlig prissamverkan. Fondkommissionsmarknaden är dock speciell såtillvida att frågan om courtaget är ytterst väsentlig för fondkommissionsbolagen, medan den för de banker som är fondkommissionärer endast har marginell betydelse. Man kunde därför inte bortse från risken att en fri konkurrens kan leda till att en del fondkommissionsbolag slås ut från marknaden. Erfarenheterna från bl. a. Förenta staterna talade utan tvekan i denna riktning. Han ansåg vidare att det var angeläget att antalet fondkommissionärer inte nämnvärt reducerades. Vid en samlad bedömning av de olika synpunkter som kan läggas på frågan om courtage fann departementschefen det lämpligast att grunddragen i det nuvarandet systemet med fastställda courtagesatser behålls, i vart fall tills erfarenheter hade vunnits om hur den nya lagstiftningen om fondkommissionsrörelse verkar i praktiken. Departementschefen underströk också att de courtagesatser som i dag tillämpas var relativt låga vid en internationell jämförelse. Det var inte säkert att en fri konkurrens på detta speciella område i längden skulle innebära att courtagesatserna sänktes på något avgörande sätt.

Ett särskilt problem i detta sammanhang utgör det s. k. minimicourtaget, som f. n. inte ger kostnadstäckning för de små affärer som en fondkommissionär förmedlar. Utredningen och vissa remissinstanser hade av hänsyn främst till den aktieköpande allmänheten ansett att detta courtage inte borde höjas. Från bl. a. reservanterna i utredningen och bankföreningen hade å andra sidan framhållits att det är orimligt att fondkommissionärerna inte ges full kostnadstäckning för sitt arbete med dessa affärer. Enligt departementschefens mening kan starka skäl anföras för båda dessa synpunkter. Han ansåg dock i princip att minimicourtaget i vart fall på sikt bör anpassas så att det ger kostnadstäckning. Härigenom kan efterfrågan på denna del av värdepappersmarknaden föras över till andra tjänster som bättre kan tillgodose kundernas intresse som t. ex. köp av andelar i aktiefonder. Det borde emellertid överlätas till bankspektionen att fastställa minimicourtagesatserna.

Riksdagen antog regeringens proposition utan erinran i denna del.

Nuvarande courtagereglering

Med nu gällande lagregler och på grund av regeringens bemyndigande (SFS 1979: 997) är det bankinspektionens skyldighet att bestämma courtagesatserna i enlighet med statsmakternas i proposition, utskottsbetänkande och andra förarbeten lämnade riktlinjer. Därvid skall – som angavs i prop. 1978/79: 9 s. 149 – bankinspektionen tillgodose också konsumenternas intressen.

Sedan den nya fondkommissionslagen trätt i kraft 1980 har courtagesatserna ändrats två gånger. En höjning av courtagesatserna skedde fr. o. m. 1 oktober 1980 då courtaget för bl. a. A I-listans aktier höjdes från 4,5 promille till 5,0 promille samt minimicourtaget höjdes från 30 till 35 kronor. Den andra ändringen inträffade under våren 1983 då en ny princip för courtageberäkningen infördes. Courtaget för på A I-listan upptagna aktier sänktes från 5 promille till 4,5 promille av köpesumman i fråga om affärer upp till 500 000 kronor. På den del av köpesumman som ligger mellan 500 000 kr. och 3 milj. är courtaget 3 promille och på delen däröver 1 promille. Vad beträffar på A II-listan upptagna aktier samt hos börsen ej inregistrerade aktier, konvertibla skuldebrev m. m. sänktes courtagesatsen från 7 promille till 6,5 promille av köpesumman.

Efter courtagesänkningen i maj 1983 tillämpas i Sverige courtagesatser som i internationell jämförelse är låga. I våra nordiska grannländer tillämpas följande courtagesatser vid handel med aktier:

Norge 7,5 promille

Danmark 7,5 promille på affärer upp till 100 000

min 25:–

max 500:–

5,0 promille av kursvärdet på 100 000 kr. o däröver

Finland 10 promille

Som skäl till sänkningen av courtagesatserna anförde bankinspektionen i yttrande 1983-04-14 till regeringen över de besvär som anförts av en bank och vissa fondkommissionsbolag bl. a. att aktieomsättningen på Stockholms fondbörs under de två senaste åren ökat mycket kraftigt, från 7,6 mdr kr. 1978 till 18,6 mdr 1981 och 29,1 mdr 1982. Detta har återspeglats i kraftigt höjda courtageintäkter hos fondkommissionärerna, från 53 milj. kr. 1978 till 231 milj. kr. 1981 och 352 milj. kr. 1982. En väsentlig faktor vid beslutet om att differentiera courtagesatserna var att kostnaderna för fondkommissionärerna att utföra fondkommissionsuppdrag inte ökar i samma relation som intäkterna för större affärer. Med tidigare konstruktion av courtagesatserna har de stora affärerna varit de mest lönsamma för fondkommissionärerna och detta har accentuerats kraftigt vid höjda börskurser och livligare omsättning. Kostnaderna för fondkommissionärerna har inte tillnärmelsevis ökat i samma takt med likväl inneburit högt uppdrivna löner och andra ersättningar, särskilt till mäklarna.

Samrådsgruppen

Sammanträdet 1983-10-13

Vid sammanträdet yppades från några håll tveksamhet inför övergången till fria courtage. Ingen motsatte sig emellertid att en sådan ordning skulle införas på längre sikt. Emellertid framhölls från flera håll, bl. a. chefen för Stockholms fondbörs samt representanter för banker och fondkommissionsbolag, oro för att övergången skulle skapa problem för vissa fondkommissionärer och rubbningar i marknaden. Flertalet branchrepresentanter uttalade sig för en successiv övergång. Denna skulle åstadkommas genom att endast courtagen vid större affärer skulle släppas omedelbart fria, medan nuvarande reglering i övrigt skulle bestå under 1984. Under hösten 1984 skulle en kontrollstation anordnas, varvid vunna erfarenheter skulle kunna studeras. Såsom lämplig gräns angavs ett köpeskillingsbelopp på 3 milj. kronor.

Å andra sidan framhölls från representanten för Sveriges Aktiesparares Riksförbund att priskonkurrens inom ramen för fri prissättning i och för sig kunde vara önskvärd. Man borde emellertid tillse att de små aktieägarna inte fick höjda kostnader, minimicourtage borde inte få höjas.

NO:s representant ansåg att en övergång till fri prissättning borde ske snarast. Han uttalade emellertid förståelse för att åtgärder vidtogs för att mildra övergångsproblemen i en tidigare så hårt reglerad marknad.

Sammanträdet 1983-10-24

Vid sammanträdet presenterade inspektionen ett alternativt innebärande successiv övergång enligt de vid förra sammanträdet presenterade tankegångarna. Med tanke bl. a. på syftet att kunna studera verkningarna av en övergång till fria courtage ansåg inspektionen dock att gränsen borde sättas avsevärt lägre, förslagssvis vid en köpeskillning på 100 000 kronor. Alternativet skulle vara att sätta hela reformen i kraft den 1 juli 1984.

I den efterföljande diskussionen framhölls för- och nackdelar med de båda alternativen. Att en ev. beloppsgräns måste sättas lägre än 3 milj. kr. mötte förståelse. Till slut enade sig samtliga branschrepresentanter om att förorda alternativet med helt ikraftträdande den 1 juli 1984.

Företrädaren för Sveriges Aktiesparares Riksförbund förordade däremot alternativet med successiv övergång och yrkade på att minimicourtage skulle ligga fast.

NO:s representant sade sig, om än med beklagande av uppskovet, kunna ansluta sig till ett ikraftträdande den 1 juli 1984.

Bankinspektionens synpunkter och förslag

Såsom bankinspektionen konstaterade i sitt remissvar på fondbörsutredningens betänkande, skiljer sig inte fondkommissionsmarknaden på något avgörande sätt från andra marknader med fåtalskonkurrens. Möjlighet finns att inskrida mot skadlig prissamverkan. Detta synsätt godtogs även i prop. 1978/79: 9 med förslag till ny fondkommissionslag m. m.

En konsekvens härav måste bli att fri priskonkurrens i princip bör råda. Att regeringen inte då ville följa inspektionens förslag om fri prissättning berodde på farhågor för att en fri konkurrens kunde leda till att en del fondkommissionsbolag slogs ut från marknaden.

Oavsett om det då fanns fog för sådana farhågor, har fondkommissionsbolagens konkurrensmöjligheter gentemot bankerna sedan dess radikalt ändrats till bolagens förmån. Viktigast härvidlag är inte ändringarna av marknadsandelarna. Fondkommissionsbolagens andel är nu över 50 procent mot 32 procent 1978. Viktigare är att marknaden vuxit så starkt, att både banker och fondkommissionsbolag varit överlupna med arbetsuppgifter. De har endast med svårighet kunnat utföra dessa. Vinsterna på ömse håll har stegrats starkt. Omsättningen på börsen har sålunda mer än fördubblats sedan 1978, medan courtageintäkterna sjudubblats. Vinsterna har varit så höga, att nystartade fondkommissionsbolag redan efter ett år kunnat lägga upp ansemliga reserver. Antalet fondkommissionsbolag har fördubblats. Bolagen har genom höga löner och andra ersättningar kunnat dra till sig högt kvalificerad expertis, som ger ökad styrka i konkurrensen. Verksamheten har breddats och aktiverats. Det gäller särskilt servicen till institutionella placerare. Ett annat expansivt fält är introduktioner och emissioner. Några fondkommissionsbolag har en finansiell styrka som kan väl mäta sig med medelstora bankers. Bolagen har i flertalet fall fått nya kapitalstarka ägare, t.ex. stora börsnoterade företag eller investmentbolag.

För fondkommissionsbolagen som kollektiv finns under dessa förhållanden ingen risk för att en priskonkurrens från bankerna skulle leda till att en nämnvärd del av bolagen skulle bli utslagna. Denna bedömning gäller även i ett läge med lägre börskurser och en dämpad aktivitet på börsen. Det kan tilläggas, att statsmakterna inte har anledning att tillse att *samtliga* fondkommissionsbolag får underlag för en fortsatt starkt vinstgivande verksamhet. Här som på andra områden bör gälla att företagen själva måste driva sin verksamhet så, att de kan överleva och utvecklas. Skulle mot all rimlig förmodan skadlig prissamverkan förekomma, finns medel att inskrida häremot.

Inspektionen tvekar alltså inte att föreslå övergång till i princip fri priskonkurrens mellan fondkommissionärerna. En sådan ordning bör vara till fördel för allmänheten och motverka tendenser till yvighet i kostnads-hänseende som framträtt inom branschen. Det finns enligt inspektionens mening skäl att överväga inskränkningar endast på en punkt, nämligen i fråga om minimicourtagen. De utgår på affärer som är så små, att eljest tillämpad promilleberäkning inte ger kostnadstäckning. Fondkommissionärerna har i och för sig ett befogat intresse av att kostnaderna blir täckta även vid sådana affärer. Det rör sig emellertid om affärer som i allmänhet framstår som föga attraktiva för fondkommissionärerna. Därför verkar priskonkurrensen inte på samma sätt till allmänhetens förmån som vid

verksamheten i övrigt. Det kan också anföras skäl för att courtagen vid småaffärer hålles lägre än som motsvarar full kostnadstäckning. Eljest föreligger nämligen risk att småaffärerna försvåras eller omöjliggöres. Småaffärerna är en förutsättning för att småsparare i aktier skall kunna själva förvalta aktierna aktivt, och förekomsten av småsparare är i längden omistlig i en sund aktiehandel. Denna får inte förbehållas professionella placerare, medan småspararna hänvisas till att skaffa sig aktiefondsandelar.

Här anförda synpunkter kunde leda till att inspektionen även i fortsättningen skulle fastställa minimicourtaget. Enligt inspektionens mening är detta dock inte nödvändigt. Även i denna del synes man i första hand böra lita till en fri priskonkurrens. Det torde vara tillräckligt att regeringen eller efter regeringens bemyndigande bankinspektionen får befogenhet att ingripa om utvecklingen skulle bli sådan att småaffärer skulle omöjliggöras eller starkt försvåras.

Av redogörelsen för överläggningarna i samrådsgruppen 1983-10-13 och 1983-10-24 framgår, att flertalet representanter för de berörda parterna ansåg att en övergång till fri prissättning borde ske. I valet mellan olika alternativ uttalades från de flesta håll stöd för det som inspektionen nu förordat. De flesta uttalade sig emellertid för en successiv anpassning, varvid endast de större aktieaffärerna skulle ha fri prissättning i en första etapp. Härvid hänvisades till utländska förebilder där man tillämpat långa övergångstider. Vidare uttalades farhagor för att mindre fondkommissionärer skulle få anpassningssvårigheter med rubbningar i marknaden som följd.

För inspektionen ter sig denna argumentation i väsentliga delar som svärförståelig. Det rör sig om en bransch som under sjuttioalet varit lönsam och under de tre senaste åren extremt lönsam. Vidare kan påpekas, att även efter övergång till en fri prissättning, priset inte blir det enda eller ens det viktigaste konkurrensmedlet. Kvaliteten och pålitligheten kommer att betyda väl så mycket både i fråga om stora och små aktieaffärer. Det är nämligen med hjälp av dessa konkurrensmedel som vissa banker och fondkommissionsbolag kunnat skaffa sig ökade marknadsandelar. Det bör ånyo understrykas, att det allmänna inte kan ha någon förpliktelse att genom prisreglering tillse att *samtliga* fondkommissionärer skall kunna bedriva en mycket lönsam rörelse.

Inspektionen kan emellertid ha viss förståelse för att enstaka banker och fondkommissionsbolag kan behöva någon tid för att anpassa sig till en fri prissättning. Detta kan åstadkommas antingen genom att ikraftträdandet senarelägges, t.ex. till 1984-07-01, eller med en inom samrådsgruppen föreslagen metod att till en början införa fri prissättning vid större affärer och förskjuta ikraftträdandet i övrigt till 1985-01-01. Därvid skulle verkningarna av en fri prissättning kunna studeras under hösten 1984 och eventuellt erforderliga lagstiftningsinitiativ kunna tagas. Det först nämnda

alternativet skulle inte medföra motsvarande möjligheter till utvärdering men å andra sidan ge banker och fondkommissionsbolag tid att anpassa sig i förväg till de nya förhållandena.

I valet mellan de båda alternativen bör beaktas, att en utvärdering skulle förutsätta en förhållandevis låg gräns, över vilken courtagesättningen skulle vara fri, t. ex. 100 000 kr. Det skulle vidare dröja ett helt år innan den fria courtagesättningen skulle vara helt genomförd. Inom samrådsgruppen har också samtliga branschrepresentanter uttalat sig för alternativet med ikraftträdande den 1 juli 1984 över hela linjen. Inspektionen vill för sin del förorda detta alternativ.

I enlighet med det anförda föreslår bankinspektionen, att nuvarande bestämmelse i fondkommissionslagen om skyldighet för inspektionen att fastställa courtagesatserna upphäves och ersätts med en regel som ger regeringen eller efter regeringens bemyndigande bankinspektionen befogenhet att, om det behövs med hänsyn till allmänhetens intresse, bestämma courtage vid små värdepappersaffärer. Övergången till fri prissättning bör ske 1984-07-01.

Lagförslag bifogas.

I behandlingen av detta ärende har deltagit förutom undertecknade Walberg och Hedberg, den senare föredragande, bankinspektören Åkerblom samt särskilt utsedda ledamöterna Lindberger, Tolstoy, Siegbahn, Andersson och Evert Hedberg.

Sten Walberg

Lars Hedberg

Bankinspektionens lagförslag

Förslag till

Lag om ändring i fondkommissionslagen (1978: 748)

Härigenom föreskrivs att 42 § fondkommissionslagen skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

42 §

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om den provision (courtage) som fondkommissionär uppbär med anledning av kommissionsuppdrag.

Föreslagen lydelse

42 §

Om det behövs med hänsyn till allmänhetens intresse får regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer meddela föreskrifter om den provision (courtage) som fondkommissionär uppbär med anledning av kommissionsuppdrag vid små värdepappersaffärer.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1984.